

MODERN/POSTMODERN

Павло Бартусяк (Львів)

РИЗОМАТИЧНЕ КОНСТИТУЮВАННЯ СЕНСУ

Pavlo Bartousiak (Lviv)

The rhizomatic constitution of sense

An analysis of the concepts rhizome, plateau, event, sense and their use in philosophical conception of G. Deleuze are given in the article. The possibility is demonstrated and proved to be interpreted the concept of sense in the light of steady, explosive decentralized and broken rhizome's line of force. Viewed other conceptions of the sense in the history of philosophy through their relation to the Deleuze's conception and their fundamental difference from it. Designated the possibility to consider some concepts of philosophy of Deleuze involving other, forming so the rhizomatic constitution. A strong connection of the sense with the event and event with the action are demonstrating, so the example of the Ukrainian language appears obviously. The Deleuze's conception attached for event a autonomy and that autonomy appears rather positive than negative, because the events are still the events as long as someone does not appropriate them. Appropriating such an event, so to speak "restriction of autonomy" gives rise to what Deleuze calls the sense.

Про глибину можна щось сказати тільки на поверхні, в цьому Дельоз був завжди послідовний: постійне занурення та постійне озвучення глибинного на поверхні. Може здатися, що опис Дельозового мислення через категоріальну пару «глибина/поверхня» не говорить ні про що та ні про кого і ще більше приховує від нас справжні риси філософського портрету Дельоза. Можливо, у цьому закиді є рація, але чи варто жертвувати нагодою збагнути унікальність, незаангажованість, неідеологічність мислення філософа задля догоджання закритій системі, центр якої завжди утворюватиме неунікнений вир, тим більше, вир

© П. Бартусяк, 2010

однонапрямлений, що не дає змоги побачити поверхню, світло та повітря. Така жертва надто дорого коштуватиме, бо філософія ніколи не відігравала такої ролі, як сьогодні, адже нині встановлюється режим (в прямому значенні слова) не лише у політиці, але й у сфері культури, журналістики, а зачекати ще трохи, то і встановиться він і у філософії. Дельоз неодноразово повторював, що лише філософія не є формою влади і ніколи не повинна говорити від її імені. Невипадково, що самого Дельоза напрочуд важко «прикріпити» до якогось філософського табору та й хіба варто це робити? Французький філософ намагався відживити філософію, відокремити її від влади і від теології.

У зв'язку з вивченням філософських ідей Дельоза варто згадати тексти Франсуа Зурабішвілі (монографія «Дельоз. Філософія події») [28], Арно Вілані і Робера Сасо («Словник Жюльє Дельоза» [27]; Арно Вілані відомий і як автор статей «Дельоз і мікрофізична філософія» [24], «Метод і теорія в працях Жюльє Дельоза» [25], «Філософ у орхідеї» [26]), Алена Бадью (монографія «Шум буття» [14]), Мішеля Фуко (стаття «Theatrum philosophicum» [21] та передмова до першого тому «Капіталізму і шизофренії» [22]), Жакоба Рагозінські (стаття «Тріщина мислення» [23]). Із вітчизняних дослідників про Дельоза писали Валентин Лук'янець (статті «Філософія деконструкції» [6], «Філософія сучасності. Прорив за обрій метафізики тотожності» [8], «Постмодерн: філософія світоглядного розчарування» [5]), зокрема, спільно з Оленою Соболю (підручник «Філософський постмодерн» [7] та стаття «Філософія як універсальність, що трансgressує себе» [9]), Світлана Куцепал (монографія «Французька філософія другої половини ХХ ст.» [3], стаття «Ж. Дельоз як історик філософії» [4]), Олег Хома (стаття «Ніцше і шизоаналіз» [13]).

* * *

Латинське *sensus* містить чималий спектр значень: від «відчуття» до «сенсу». У романських мовах (французьке *sens*, іспанське *sentido*, італійське *senso*, португальське *sentido*, румунське *sens*) поняттю «відчувати» відповідає дієслово, однокореневе з іменником, що вказує на міцну пов'язаність, відмінну від сталого зв'язку, не здібного демонструвати динаміку, рухливість, тертя, гнучкість почуттєвого та ментального утворення – *сенсу*. Тому, щоб зберегти цю ключову пов'язаність, ми будемо використовувати термін *сенс* замість *смислу*, що, згідно з етимологією, має ментальне походження. Ми зовсім не наполягаємо на вилученні *смислу* з філософського слововжитку, просто варто розуміти, що, послуговуючись цим терміном, ми занурюємося в глибину, де панує повна темрява, де можна розгледіти лише невиразні силуети, що неодмінно приводять на шлях до абсолюту.

Сенс – це не автономна сутність, він залежить від подій, що можуть бути схопленими чуттями; відкрити сенс – значить побачити події на

поверхні, саме подія є ключем до розуміння природи сенсу. Дельоз будував сходинки до розуміння сенсу саме у такий спосіб і так висловлювався з цього приводу: «*Dans tous mes livres, j'ai cherché la nature de l'événement...*» (В усіх своїх книгах, я шукав природу події) [15, с. 194], і: «*Faire un événement, si petit soit-il, la chose la plus delicate du monde, le contraire de faire un drame, ou de faire une histoire*» (Здійснити подію, хай яку незначну, то найвитонченіша річ у світі, щось протилежне написанню драми чи історії) [19, с. 81].

Поглянувши на інші концепції *сенсу* (Готлоб Фреге, Людвіг Вітгенштайн, Мартин Гайдегер), побачимо властиву всім їм передпозначеність *сенсу*, потрактовування його як абстрактного, змертвілого. Наприклад, відношення *знак-сенса-значення* Фреге [11] переносить на речення як окремий випадок імен, знаків, причому сенсом стверджувальних розповідних речень є думка, а значенням – істина чи хиба. Подальший розвиток проблематики *сенсу* мовного виразу відбувається у філософії логічного аналізу. В її основі лежить твердження Бертрана Расела про те, що будь-яка науково осмислена проблема є, по суті, логічною проблемою і носить формальний характер. В рамках філософії логічного аналізу ставиться також завдання виправлення мови у відповідності з певними нормами, що їх задає логіка. У праці «Про денотацію» [10] Расел розробив *денотаційну* теорію *сенсу*, засновану на концепції логічного атомізму. Репрезентативний підхід до проблеми *сенсу* запропонував Вітгенштайн у «Логіко-філософському трактаті» [1], де йдеться про обґрунтування ізоморфізму мови і дійсності, аналіз проблеми наявності і відсутності *сенсу* висловлювань, тлумачення *сенсу* мовного виразу як вказування на *щось*, виходячи із принципу паралелізму структури мови і світу. «Віденський гурток», представлений Рудольфом Карнапом, Морицом Шліком, Отто Нейратом, Гансом Ганом, Куртом Геделем, створює доктрину логічного позитивізму. Цей напрямок прагнув подолати метафізику і розв'язати всі філософські проблеми. Основу *сенсу* його представники вбачали в емпірично підтверджених мовних виразах, для визначення яких було запроваджено процедуру верифікації.

Яскравим прикладом *метанаративних розповідей* про *сенса* можуть служити праці класика лінгвістичної науки Вільгельма фон Гумбольдта [2], згідно з якими 1) слово отримує свій повний *сенса* лише всередині поєднання, до якого входить і 2) слово для нашої душі це об'єкт, що має власний *сенса* і надає своєрідності нашому сприйняттю речей.

Свідомість має надзвичайну «імунову» систему, основний засіб якої – конструювання *сенсу*, повсюдне конструювання, поширене на трактування життя, подій, майбутнього. Можна зробити висновок, що вся людська діяльність вміщується в побудовах, основний з'єднувальний елемент яких – *сенса* (чим є, наприклад, релігія, як не велетенською конструкцією *сенсу*). Цей могутній засіб свідомості спрямований пере-

дусім проти тривалості часу, проти його невинного ходу. Теперішнє – величина змінна, що вимірюється неперервним часом, тобто односпрямованим рухом. Дельоз дивувався тому, як же можна не відчувати, що наша свобода і сила мешкає не у божественному універсумі і не у людській особистості, а у тих сингулярностях, що є більшими ніж ми самі, божественнішими, ніж самі боги, адже оживлюють конкретні вірші і афоризми, революцію і вчинки.

Сенс певним чином зупиняє час, дає можливість розгледіти пріоритети, орієнтири, ландшафт, територію, клімат. Ставши сприйнятими, вони стають точками опори людей, без них, як часто можна чути, життя втрачає сенс. Але правда у тому, що час продовжує тривати, він проходить повз нові ландшафти, території, кліматичні пояси, стикається з безліччю відгалужень, плюральностей, виробництв. Найголовніше ж у тому, що всі складники людини, включно зі психікою, рухаються за плином часом, лише свідомість не підвладна цьому рухові. Те, що хвилюватиме нас тут, зовсім не причетне до станів встановлених, стійких, передбачуваних (передзаданих концепцій сенсу), до стану одиничності, одного єдиного, що жахає собою, своєю позбавленістю відростків, корінців, божевілля, бо всю драму становлення одиничностей можна описати надто вже коротко – множинності з безліччю відгалужень *volens nolens* стискають, гнуть, ламають, розривають нашу *поверхню*, однаке вона все ж наполегливо прагне цільового напрямку, прагне рівновеликих ліній, паралельних прямих. Протистояння *монолітного стовбура* (субстанційність) та *непевних мільйонних відгалужень* (ризоматичність) може завершитися на користь першого (це трапляється, майже повсякчасно) або на користь останніх. У другому випадку ми матимемо *становлення*, оселимося в місці, де можливо окреслити *лінії відтоків, лінії втеч, лінії відмінностей*, де можна діяти, бо діяльність (радше філософська) є нічим іншим, як станом *відкритості* перед *множинностями*, перед їх незупинним виробництвом *бажань* та *насолод, концептів, перцептів, афектів* що дають нагоду по-новому мислити, бачити, слухати, відчувати.

Наділяючи свої дії передзаданою ціллю, ми забуваємо, що шлях до неї пронизано складками, згинами, які розгинаються, ламаються, тріскаються, гнуться, утворюють часом тривалі розриви. Зупинившись на мить, ми можемо обміркувати дивовижність того, що все відбувається «як карта ляже»: ми влаштовуємо сімейне життя, працюємо (бо що ще потрібно, окрім твердого відчуття визначеності), але нас неминуче відшукують, знаходять, розмножують множинності, лінії, страти і сегментації, лінії відтоку і напруг, машинні засоби і їх різноманітні види, тіло без органів та його конструкції, його селекції тощо. Всі наші складки з усіма можливими згинами з'являються на поверхні вже розгорнутими, входячи краями до самої глибини нашої істотності, наша поверхня вкрита множинностями, розгини яких примушують

нас здійматися на їх вершини і наша поверхня з усіма можливими розгинами позначає всього лиш *лінії втеч*, позаду яких *розриви* не дають найменшої нагоди вглядіти *сенса*. Сенс – конструкція молярна, молекули якої не утворюють розривів. Лінії втеч – це передусім лінії відмінностей, стрибнути до яких можливо лише крізь розриви.

Зовсім не важливо, що сказав Дельоз, більше важить його невпинне хотіння сказати більше. Але невже ця фраза заспокоїть нас? Що змінюється, коли ми знаємо, що наділяти ціллю свої вчинки, якими б далекосяжними чи близькосяжними, фантастичними, реальними, необхідними, жорстокими вони не були, це майже те саме, що знати: виділена нами ціль виділиться без жодних викривлень, згинів, розгинів, розривів, виділиться яскраво і чітко, із найкращими наслідками, із найкращими умовами для подальшого такого ж невимушеного цільового функціонування. Хіба треба людям враховувати кривулі власного цільового шляху; хіба людям варто гнатися за різницями, якщо ці різниці не диктовані життєвим поривом? Різниця зовсім не з'являється разом із актом усвідомлення того, яким є цільовий шлях, кривим чи прямим, так само не зникає вона із актом припинення руху до цілі. Різниця мешкає там, де вона різнить. Справа не в усвідомленні і не у запереченні, справа в згині, згодом в розгині, згодом в розриві, а потім у зворотньому напрямку, а ще згодом у новому інвестивуванні у тверді сенси, бо дійсно, як інакше – з дивідендами живеться ліпше. Життя втрачає себе, коли біжить за сенсом. Визнання сенсу позначає власну неспроможність, безсилля, втому від постійного блукання згинами, а визнання суспільних сенсів – єдино можливий безмежний міст через провалля викинутих особистісних сенсів. Заперечення твердих сенсів неодмінно відсилає до повсюдної реєстрації життя навіть там, де його, на думку «більшості», немає.

Немає нічого аморальнішого, гіршого та безглуздішого за правду; немає нічого реальнішого, справжнішого та безперечнішого за подію.

Дельоз неоднаразово повторював, що всі його улюблені автори бачили щось таке, що важко висловити, а як висловлювалися, то ставали істотами зовсім не схожими на людей.

А що можна бачити і від того переінакшуватись, окрім правди, окрім події?

* * *

Анрі Бергсон у листах до Дельоза* [20] певним чином налаштував молодого філософа, дав певні поради чи навіть вказівки щодо природи філософії, щодо того, яким шляхом варто рухатися, займаючись філо-

* Ці листи не датовано. Бергсон помер 1941 р., на той час Дельозу було 16 років. Перша версія цих листів була виголошена у 2005 р. в Центрі Помпіду з нагоди вечора вшанування пам'яті Дельоза (десятої річниці його смерті). Текст листів з'явився у журналі «Critique», №732, травень 2008.

софією. Ось, до прикладу: «*Il y a un grand avantage, dans les analyses de concepts, à partir de situations concrètes et /très/ simples, plutôt que des auteurs ou même des problèmes philosophiques en tant que tels*» (Велику перевагу має аналіз концептів, що виходить радше з конкретних і /дуже/ простих ситуацій, ніж з окремих авторів або ж філософських проблем як таких) [20]. І ще одна, на наш погляд, вкрай важлива думка: «*Ne perdez pas le concret, revenez-y constamment*» (не втрачайте конкретного, постійно до нього повертайтеся) [20].

Дельоз, судячи з його подальшої творчості, твердо засвоїв ці поради і його концепт ризоми є, радше, альянсом інших концептів (становлення, сингулярність, подія), які носять характер іманентний, реальний, конкретний. Останній написаний твір Дельоза не випадково має назву «Іманентність: життя» і є свого роду інтелектуальною біографією філософа. Тому, щоб збагнути сенс Дельоза, мало згадати подію, треба вплетися до ризоми.

Концепт, у баченні Дельоза, покликаний говорити про *подію*, а не про *сутність*. Подією можна назвати зв'язок між тілами, те, що знаходиться всередині того, що відбувається, тобто чисте вираження, а також те, що має бути зрозумілим, на що спрямована воля і що представлене в наявному. Подія — це, наприклад, *розріз*, здійснений скальпелем на поверхні тіла; *взяття* штурмом урядової установи; *розмивання* ділянок ґрунту краплями дощу. Ці приклади варто відрізнити від виходу у світ книжки, дощ, падіння літака, бо книжка, дощ, літак тут потенційно є «авторами» подій, що стануть такими актуально, якщо книжка залишить *слід*, *вгнутість*, *розриви* у свідомості людини чи дощ своїми численними краплинами — *вибоїни* у ґрунті, його *вимивання* і *зсуви*, якщо літак своїм падінням зумовить *утворення* стрімких потоків повітря. Подія це, насамперед, *дія на*. Українська мова, як ніяка інша вдало демонструє пов'язаність *події* та *дії*, ту пов'язаність, яку намагався показати Ж. Дельоз, а саме: дія, діяльність — це основи *подій*, її головні натхненці та утримувачі. І не варто заздрити російському *событию*, яке, начебто, більш адекватно відображає природу *події*. Буття не творить подію, воно взагалі нічого не породжує, воно — індиферентне. *Дієвість*, *дієвий* і навіть *дієслово* (яке є частиною мови, що відображає саме подію) демонструють в українській мові те, чого не вистачає нашій дійсності — *подій*, а нашій мові у її використанні — *сенси*, а це ставить під сумнів твердження Гайдегера про те, що не ми, начебто, промовляємо мовою, а вона нами, що мова — це дім буття. Події у зовнішньому світі, події у нашому житті зумовлюють буття та, зрештою, нашу мову, саме це, намагається показати Дельоз.

Двадцять перша серія «Логіки сенсу» присвячена *події* в її життєвому вимірі. Оскільки події здійснюються в нас, вони нас очікують і заманюють, вони сигналізують нам. Дельоз наводить такий приклад: «*Ma blessure existait avant moi, je suis né pour l'incarner*» «моя рана існувала до мене, а я народжений, щоб втілити її» [17, с. 176]. Йдеться про те, щоб набути бажання, яке подія породжує в нас; стати оператором, виробляти поверхні і їхніх двійників, де подія відображається, стає безтілес-

ною і виявляється у нас всією своєю нейтральністю. Що стосується подій мого життя, то з ними було все гаразд, поки я не зробив їх своїми, — пише Дельоз. Переживати їх означає ототожнюватися з ними, наче вони увібрали усе найкраще і найдосконаліше в мені.

Не скажеш краще за Дельоза: стати гідними того, що відбувається з нами, означає бажати і звільняти події, стати результатом власних подій і, відповідно, переродитися, набути друге життя — це і означає стати результатом власних подій.

Ризома — утворення динамічне, всередині неї швидкості постійно то зростають, то зменшуються, сингулярності приблизно одних швидкостей скупчуються, прагнуть актуалізуватися, постійно детериторіалізуючись, бо ризома не має меж, все, що у ній відбувається, стається *посередині*. Сукупчення таких сингулярних швидкостей і є *плато*. Плато завжди посередині, не на початку й не у кінці. Ризому складають плато [18].

Якщо ризому складають плато, то лише по аналогії з колонією «маленьких мурах, які полишають одне плато, щоб зайняти інше». Тобто плато можна означити як рух «колони маленьких мурах», кожен момент перебування якої переміщується простором ризоми. Саме завдяки таким рухам ризома відрізняється від константної структури, завжди може бути *розірваною, зламаною* в якомусь місці, перебудованою на іншу лінію. Ризома, власне, і конституюється як така лише в зміні конфігурації плато.

В двадцять шостій серії «Логіки сенсу» Дельоз пише, що мова стає можливою лише завдяки зовнішнім подіям. Ця думка Дельоза, на наш погляд, є ключовою для розуміння природи сенсу, зовнішнього для мови елементом, який мова постійно повинна відвойовувати. Стан речей є, безумовно, множинним, децентрованим і будь-яка зміна у ньому не завжди центрує, упорядковує, але змінює територію, детериторіалізується і згодом здатна ретериторіалізуватися. Ці зміни уможливають подією, якою можуть бути і наші вчинки.

Зовнішність сенсу по відношенню до мови і робить те, що ми звемо *ризоматичним конституюванням*. Сенс може виникнути будь-де, заподіятись будь-ким і лише наступна подія, а не слова, здатна ретериторіювати початковий сенс. Жодна територія сенсу, хай яка велична і велика, ніколи не є сталою.

Те, що Дельоз/Гватарі називали *ризомою*, становить певний вид *відкритої системи*. Система — це сукупчення концептів. Відкрита система — це коли концепти співвідносяться з подіями, а не із сутностями. Але з іншого боку, концепти не дані вже готовими, вони не передують філософії: їх треба винайти, створити. Створювати нові необхідні концепти — саме таким зажди було завданням філософії. Річ у тому, що концепти не є якимось ідеями, що літають у повітрі. Навпаки, саме сингулярності реагують на потоки ординарного мислення: в мисленні можна легко обійтися і без концептів, але шойно вони з'являються, народжується справжня філософія. І все це не має жодного відношення до ідеології. Якщо *влада* проникає майже всюди (*мікрофізика* влади Мішеля Фуко [12]) й відтак стирає будь-які сліди суб'єктивності, поневолює

чи взагалі зупиняє її потоки, то філософія, послуговуючись концептами, які є волаючим голосом *подій* у стані речей, звільняє, відкриває потоки, тим самим породжуючи процеси суб'єктивації.

Наприклад, коли люди вимагають дотримання їхніх прав, то, напевно, йдеться про проголошення відповідного закону, який б унеможлилював нехтуваннями ними чи утверджував би їх безпосередньо, та люди здебільшого не помічають нікчемності права чи прав; де б вони не були прописаними, їхнє здійснення завжди залишатиметься під великим питанням. Права – це нахабна абстракція, як і багато інших (універсальність, божественність, вічність); що головне, так це *закон*, який і повинен бути відправною точкою юриспруденції. Звісно, можна було б навести інші приклади «абстрактного ошуканства», вдало описані Дельозом, але цей приклад нам здається найактуальнішим для сьогодення.

Якщо взяти опозицію зовнішнє/внутрішнє, то сенсом є артикульована у мові «внутрішнього» подія у «зовнішньому» стані речей. Сенс є нічим іншим і нічим більшим як подією у зовнішнього світі; нічим іншим і нічим більшим як озвученням тієї події *мовою*. Як бачимо, сенс почасти постає цією *лінією*, але згинання її вкрай рідкісне, бо, як було вже сказано, зігнути цю лінію означає утворити зону життя і наситити це життя сенсом.

Висновки

Пригадаймо головні характеристики *ризоми*, які подає Дельоз в однойменному вступі до «Тисяча плато» [17], щоб, відштовхуючись від них, поставити поряд із *ризомою* таке витончене утворення, як *сенси*, позаяк ядро Дельозової філософії, на мою думку, вміщене у «On n'est pas dans le monde, on devient avec le monde» (ми не перебуваємо у світі, ми постаємо разом з ним) [16, с. 160]. Постулювання не процесу, а становлення, головна відмінність якого від процесу полягає у насиченості сенсом у кожен відчутний момент, насиченості подіями, тоді як процес – то, радше, націлене прямування до вже покладеного сенсу.

Наведемо характерний приклад: про структуру одного зі своїх головних творів, «Тисяча плато», Дельоз писав: «*Il n'est pas composé de chapitres, mais de «plateaux»*» (він складається не із глав, а з плато), і далі «*Dans une certaine mesure, ces plateaux peuvent être lus indépendamment les uns des autres, sauf la conclusion qui ne devrait être lue qu'à la fin.*» (В певній мірі, ці плато можуть бути прочитаними незалежно одне від одного, окрім висновку, який мав би бути прочитаним на раніше кінця) [18, с. 8]. Цей твір (мабуть, один із найяскравіших у доробку французького філософа) Дельоз наділив сенсом у кожному зрізі саме через події, що розгортаються на сторінках.

Отже, перша характеристика *ризоми*, 1) «*et*» (і) [18, с. 13]. Якщо говорити про *сенси*, крапка у кінці не доцільна, його характер поєднувальний, що згодом переросте у ланцюг, для якого згини, розгини, розриви – звична річ; 2) «*Principes de connexion et d'hétérogénéité*» (Прин-

цип з'єднувальності і гетерогеності) [18, с. 13]. Байдуже, яка саме точка ризоми буде з'єднаною із іншою, байдуже якою точкою тієї ж ризоми. Сенс, як позбавлений сутності, позбавлений оцінюючого/оцінювального характеру, саме завдяки цьому, безперешкодно з'єднується з такими ж актуально/реальним станами; 3) «*Principe de multiplicité*» (Принцип множинності) [18, с. 14]. Множинне – те, що не має жодного стосунку із Єдиним. Вище, неодноразово наголошувалося на тому, що здійснений/здобутий сенс зовсім не звільняє нас від тих зусиль, які слід прикласти, аби цей сенс постав поміж, адже він не перший і він не останній, як є у випадку з Єдиним; 4) «*Principe de rupture asignifiante*» (Принцип неозначального розриву) [18, с. 16]. Ризома може бути розірваною у будь-якому місці, при цьому не втрачаючи анічогісінького, позаяк згодом вона із легкістю відновиться. Сенс легко утворити, утворивши подію; 5) «*et*» (і) [18, с. 19]; сенси з'єднуються у нескінченний ряд; 6) «*Principe de cartographie et de décalcomanie*» (Принцип картографії та декалькоманії) [18, с. 19]. Сенс – це унікальне утворення, це унікальні лінії. В цьому контексті Дельоз наводить свою відому метафору «орхідеї та осі»: орхідея не калькує, не репродукує осу, вона утворює з осою карту в глибині ризоми.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Вітгенштайн Л.* Tractatus Logico-Philosophicus; Філософські дослідження / – К.: Основи, 1995. – 311 с.
2. *Гумбольдт фон В.* «Избранные труды по языкознанию». М., 1984. – 400 с.
3. *Куцепал С.В.* Французька філософія другої половини ХХ століття: дискурс із префіксом «пост-». – К.: ПАРАПАН, 2004. – 324 с.
4. *Куцепал С. В. Ж.* Дельоз як історик філософії // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Філософія. Політологія». Вип. 66. – Київ, 2004. – С. 54
5. *Лук'янець В. С.* Постмодерн: філософія світоглядного розчарування. // Філософські обрії. – Вип. 7. – К. - Полтава, 2002. – С. 3–15.
6. *Лук'янець В. С.* Філософія деконструкції: походження, стратегія, загальнокультурне значення // Філософська думка. 1998. № 1. С. 81–82
7. *Лук'янець В.С., Соболь О.М.* Філософський постмодерн – К., 1998. – 408 с.
8. *Лук'янець В.* Філософія сучасності. Прорив за обрії метафізики тотожності: Стаття перша // Філософська думка. – Київ, 2002. – № 4. – С. 16 – 35.
9. *Лук'янець В. С.* Філософія як універсальність, що трансgressує себе/Лук'янець В., Соболь О. // Філософська думка, 2002.- № 3. – С. 3-19.
10. *Философия науки:* Общие проблемы познания. Методология естественных и гуманитарных наук: хрестоматия / отв. ред.-сост. Л.А. Микешина. — М.: Прогресс-Традиция : МПСИ: Флинта, 2005. — 992 с.
11. *Фреге Г.* Логика и логическая семантика. Сборник трудов. М: «Аспект пресс», 2000. – 621 с.
12. *Фуко М.* Интеллектуалы и власть: статьи и интервью, 1970—1984: В 3 ч.: ч. 3 / Пер. с фр. Б. М. Скуратова под общ. ред. В. П. Большакова. — М.: Практика, 2006. — 311 с.

13. Хома О. Ніцше і шизоаналіз // Філософсько-антропологічне читання'96. – К., 1997. – С. 147–156.
14. Badiou A., Gilles Deleuze. La clameur de l'être, Hachette Litteratures, coll. «Coup double», Paris, 1997. – 184 p.
15. Deleuze G. Pourparlers Ed. de Minuit, Paris, 1990. – 187 p.
16. Gilles Deleuze et Felix Guattari, *Qu'est-ce que la philosophie ?*, Les Éditions de Minuit, 1991 – 206 p.
17. Deleuze G. Logique du sens, Ed. de Minuit, coll. « Critique », Paris, 1969. – 392 p.
18. Deleuze G. et Guattari F., Mille plateaux. Capitalisme et schizophrénie v. 2, Ed. de Minuit, coll. « Critique », Paris, 1980, 1. Introduction : Rhizome. – 648 p.
19. *Dialogues avec Claire Parnet*. Paris, Flammarion, 1977, 184 p. ; 2e éd. 1996, coll. « Champs ». – 187 p.
20. During E. Trois lettres de Henri Bergson à Gilles Deleuze // www.ciepcf.fr
21. Foucault M., Theatrum philosophicum in *Critique* 282, 1970 repris in *Critique* 591-592, pp. 701-726.
22. Foucault M., L'Anti-OEdipe, une introduction à la vie non-fasciste, pp. 49-51, in Magazine littéraire *Deleuze*, septembre 1988, n°257.
23. Rogozinski Jacob, La fêlure de la pensée, pp. 46-48, in Magazine littéraire *Deleuze*, septembre 1988, n°257.
24. Villani A., Deleuze et la philosophie microphysique, in *Philosophie contemporaine* n°49, Les Belles Lettres, 1985, pp. 45-74.
25. Villani A., Méthode et théorie dans l'œuvre de Gilles Deleuze, in *Les temps modernes* n° 586, janvier-fevrier 1996, pp. 142-154
26. Villani A., Le philosophe à l'orchidée, Pages des libraires, janvier-fevrier 1996, p. 51.
27. *Vocabulaire de Gilles Deleuze*, collectif sous la direction de Arnaud Villani et Robert Sasso, Noesis diffusion Vrin, 2002. – 376 p.
28. Zourabichvili F., Deleuze. Une philosophie de l'événement, Pif, coll. «Philosophies», Paris, 1999. – 129 p.

Pavlo Bartousiak, Applicant for PhD in philosophy at the Department of Philosophy in Vinnica National Technical University

Павло Бартусяк, аспірант кафедри філософії Вінницького національного технічного університету
